

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2021.3.33>

М. Д. Ждан

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін і трудового права імені професора О. І. Процевського Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

У статті розглядається механізм реалізації кримінологічної політики у сфері охорони трудових відносин в Україні. Зазначається, що в межах кримінологічної науки, під механізмом реалізації кримінологічної політики у сфері охорони трудових відносин в Україні необхідно розуміти сукупність статичних та динамічних кримінологічних та організаційно-правових засобів та заходів, спрямованих на недопущення кримінально протиправних посягань на суспільні відносини, що забезпечують конституційні права та свободи людини і громадянина в частині права на нормальні трудові взаємовідносини, що здійснюються спеціально уповноваженими суб'єктами реалізації кримінологічної політики. Доводиться, що кримінологічна політика у сфері охорони трудових відносин в Україні реалізується: 1) у практичній діяльності МВС та Національної поліції – в межах створення єдиної концепції запобігання кримінальним правопорушенням проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина; 2) у законотворчій діяльності; 3) у правозастосовній діяльності. Наведені аспекти і утворюють складний механізм реалізації кримінологічної політики у сфері охорони трудових відносин в Україні. Зазначається, що механізм як у технічному, так і у правовому розумінні – це завжди сукупність статичних та динамічних елементів, які взаємопов'язані один із одним, що забезпечує налагоджене, комплексне його функціонування. Підсумовано, що платформою кримінологічної політики держави є низка цільових програм різного рівня реалізації, стратегій запобігання кримінально протиправній діяльності та інших заходів та засобів локального та глобального впливу на суспільно небезпечну діяльність. Саме це дозволяє суб'єктам реалізовувати завдання, покладені у зміст сучасної кримінологічної політики держави, як одного із елементів державного управління.

Ключові слова: трудові відносини, механізм, реалізація, кримінологічна політика, кримінальне правопорушення, держава.

На сьогоднішній день запобігання кримінальним правопорушенням, які посягають на нормальне функціонування трудових відносин в державі є одним із пріоритетних завдань нашої держави. Сучасне кримінальне законодавство не в повній мірі відповідає сучасним потребам, що обумовлює необхідність у створенні нових, більш актуальних стратегій кримінологічного запобігання. Отже, враховуючи вказане, вважаємо за доцільне зупинитись більш детально на розгляді механізму реалізації кримінологічної політики у сфері охорони трудових відносин в Україні.

Відтак, «актуальність державного програмування боротьби зі злочинністю змушувала практику йти шляхом «спроб і помилок», а то й запозичення досвіду їх розробки у деяких держав (наприклад, у США). Тому державні програми у цій сфері, започатковані в Україні

з 1993 р., мали різні назви, преамбули, підрозділи, спрямованість, зміст. Заходи були розраховані на різні строки, затверджувалися і контролювалися різними державними суб'єктами та ін.» [1, с. 90]. Таким чином, до джерел забезпечення реалізації кримінологічної політики у сфері охорони трудових відносин в Україні необхідно віднести: 1) **загальнодержавні джерела:** Конституція України – в ст. 24 реалізоване право на надання жінкам та чоловікам рівного права у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; в ст. 43 встановлено, що кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується; в ст. 44 вказано, що ті, хто пра-

цює, мають право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів; в ст. 45 встановлено, що кожен, хто працює, має право на відпочинок. Стаття 46 закріплює, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом; кодифіковані нормативно-правові акти в частині захисту соціальних та трудових прав громадян (Кодекс України про адміністративні правопорушення; Цивільний кодекс України, Кримінальний кодекс України, Господарський кодекс України тощо); нормативно-правові акти, спрямовані на запобігання та протидію кримінально протиправним проявам: Закон України «Про оперативну-розшукову діяльність», Закон України «Про пробацію», Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», Закон України «Про запобігання корупції» тощо; постанови Пленуму Верховного Суду України;

2) джерела міжнародного та європейського права: міжнародні нормативно-правові акти: Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року, Рекомендацію Комітету Міністрів Ради Європи (2006) № 8 державам-членам щодо допомоги потерпілим від злочинів від 14 червня 2006 року тощо; рішення Європейського суду з прав людини;

3) специфічні джерела національного права: Кодекс законів про працю, Закон України «Про охорону праці» тощо, підзаконні нормативно-правові акти: Наказ Державного комітету України по нагляду за охороною праці «Про Порядок опрацювання і затвердження роботодавцем нормативних актів з охорони праці, що діють на підприємстві» тощо.

«Аксіоматичним є те, що від ефективного механізму реалізації кримінологічної діяльності, в безпосередній залежності, знаходиться успішність кримінологічної діяльності правоохоронних та судових органів [2, с. 212]. Від свого початку поняття «механізм» передбачало суто технічне значення. Відповідно до Словника іншомовних слів «механізм» (від грецької мови – зняряддя, пристрій). У першому значенні під механізмом необхідно розуміти – пристрій (сукупність ланок або деталей), що передає чи перетворює рух. У другому, переносному механізм – це система,

що визначає порядок якого-небудь процесу, діяльності, будь-яких явищ» [3, с. 355]. «В результаті подальших запозичень, термін «механізм» почав використовуватись у все більшій кількості галузей наукового знання. Почали виникати такі поняття, як: механізм правореалізації, механізм держави, правовий механізм, механізм забезпечення, механізм реалізації, механізм правового регулювання, механізм дії права, механізм правотворчості тощо. Зачастіше науковців вкладали в це поняття розуміння порядку організації характерне для окремого виду діяльності. Більше цього, на думку деяких науковців, використання методологічного потенціалу поняття «механізм» в юридичній науці загалом виявилось досить продуктивним, оскільки дало змогу просунутися на шляху пізнання інструментальної специфіки досліджуваних об'єктів. Водночас часто характеристика того чи іншого явища як механізму використовується як щось самозрозуміле, тобто як формально-логічний прийом, не завжди забезпечуючи відповідний методологічний нахил дослідження. Поняття, утворені використанням правознавцями родової абстракції «механізм», відображають доволі масштабні регулятивні системи, юридичні макроконструкції, що вміщують значний обсяг як юридичних явищ, так і феноменів за межами правової форми» [4, с. 149]. В межах кримінологічної науки, з урахуванням специфіки нашого дослідження, *під механізмом реалізації кримінологічної політики у сфері охорони трудових відносин в Україні необхідно розуміти сукупність статичних та динамічних кримінологічних та організаційно-правових засобів та заходів, спрямованих на недопущення кримінально протиправних посягань на суспільні відносини, що забезпечують конституційні права та свободи людини і громадянина в частині права на нормальні трудові взаємовідносини, що здійснюються спеціально уповноваженими суб'єктами реалізації кримінологічної політики.*

«В свою чергу Л.Л. Лепех в результаті дослідження дійшла до висновку, що механізм правового регулювання – це система спеціальних правових засобів, за допомогою яких відбувається нормативно-організаційне, послідовно здійснюване комплексне та результативне впорядкування суспільних відносин» [5, с. 3]. «Отже, якщо правове регулювання – це вплив на суспільні відносини шляхом застосування юридичних

засобів, то механізм правового регулювання – це система юридичних засобів, які застосовуються з метою впливу на суспільні відносини. Разом із тим, цілком вдале є зауваження Р.Я. Демків, що до ознак механізму правового регулювання можна віднести наступні: 1) забезпечуються державою; 2) є узагальнюючими юридичними способами забезпечення інтересів суб'єктів правових відносин; 3) спрямовані на подолання перешкод, які стоять на шляху задоволення інтересів учасників правових відносин; 4) відображають інформаційні якості та ресурси права, що додає їм особливого юридичного значення; 5) певним чином поєднуються, виражають функціональну сторону права (тобто виступають основними елементами дії права, механізму правового регулювання, правових режимів); 6) призводять до юридичних наслідків, конкретних результатів в залежності від ефективності або неефективності юридичного регулювання» [6, с. 21]. Ми підтримуємо позицію вчених, оскільки механізм як у технічному, так і у правовому розумінні – це завжди сукупність статичних та динамічних елементів, які взаємопов'язані один із одним, що забезпечує налагоджене, комплексне його функціонування.

Зокрема на думку Ю. Кривицького, «проблемами, що суттєво ускладнюють аналіз механізму правового регулювання як важливої юридичної категорії, є: по-перше, механізм правового регулювання є складною масштабною регулятивною системою, свого роду юридичною макроконтрукцією, яка охоплює значний обсяг юридичних явищ; по-друге, наявність різноманітних, досить часто протилежних, поглядів дослідників на механізм правового регулювання у правознавстві; по-третє, відсутність чітко визначених методологічних підходів до розуміння механізму правового регулювання; по-четверте, суперечливість поглядів теоретиків права на взаємозв'язок механізму правового регулювання і правового регулювання; по-п'яте, складність відмежування механізму правового регулювання від таких юридичних категорій, як механізм правового впливу, механізм дії права та правова система» [7, с. 24]. «Однак, не будемо вдаватися в полеміку щодо визначення механізму правового регулювання, а лише наведемо декілька тлумачень, найбільш вдалих з нашої точки зору. С.В. Губарев вважає, що під механізмом правового регулювання доцільно розуміти – нормативно-організовану та комплексно упорядко-

вану сукупність предмета, методів та процесу правового регулювання, що охоплює взаємоузгоджені стадії, як-от: правотворчість, правовиконання та правозастосування, спрямованих на результативне втілення у суспільство правових норм, впорядкування суспільних відносин шляхом реалізації адекватних правових засобів (норм права, правовідносин, актів застосування, актів тлумачення норм права)» [8, с.67]. **Кримінологічна політика у сфері охорони трудових відносин в Україні реалізується:** 1) у практичній діяльності МВС та Національної поліції – в межах створення єдиної концепції запобігання кримінальним правопорушенням проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина. Виокремлення конкретних суспільних відносин надає можливість створити єдиний, уніфікований підхід до виокремлення «ядра» кримінально протиправної діяльності, спрямованої проти трудових прав громадян, а також інтегрувати відповідні довгострокові кримінологічні стратегії, у т.ч. – загальносоціального характеру; 2) у законотворчій діяльності – розробка заходів, засобів та способів реагування на порушення прав громадян на нормальну працю, запровадження на нормативно-правовому рівні доктринальної моделі боротьби з кримінальними правопорушеннями проти трудових прав громадян, закріплення генеральної лінії концепції роботи суб'єктів реалізації кримінологічної політики; 3) у **правозастосовній діяльності** – реалізація спеціально уповноваженими суб'єктами заходів забезпечення захисту суспільних відносин в сфері трудових прав громадян шляхом встановлення інтеграційних засад кримінологічної політики в межах її взаємозв'язку та взаємодії із суміжними правовими політиками; організація всебічної взаємодії суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням проти трудових прав громадян; забезпечення виконання пріоритетних напрямів тактичного характеру щодо нейтралізації кримінально протиправної діяльності в сфері виборчих, трудових та інших особистих прав та свобод людини та громадянина. Наведені аспекти і утворюють складний механізм реалізації кримінологічної політики у сфері охорони трудових відносин в Україні.

Таким чином, проведене дослідження дозволило підсумувати, що під механізмом реалізації кримінологічної політики у сфері охорони трудових відносин в Україні необхідно розуміти сукупність статичних та динамічних кримінологічних

та організаційно-правових засобів та заходів, спрямованих на недопущення кримінально протиправних посягань на суспільні відносини, що забезпечують конституційні права та свободи людини і громадянина в частині права на нормальні трудові взаємовідносини, що здійснюються спеціально уповноваженими суб'єктами реалізації кримінологічної політики. **Кримінологічна політика у сфері охорони трудових відносин в Україні реалізується:** 1) у *практичній діяльності МВС та Національної поліції* – в межах створення єдиної концепції запобігання кримінальним правопорушенням проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина. Виокремлення конкретних суспільних відносин надає можливість створити єдиний, уніфікований підхід до виокремлення «ядра» кримінально-протиправної діяльності, спрямованої проти трудових прав громадян, а також інтегрувати відповідні довгострокові кримінологічні стратегії, у т.ч. – загальносоціального характеру; 2) у *законотворчій діяльності* – розробка заходів, засобів та способів реагування на порушення прав громадян на нормальну працю, запровадження на нормативно-правовому рівні доктринальної моделі боротьби з кримінальними правопорушенням проти трудових прав громадян, закріплення генеральної лінії концепції роботи суб'єктів реалізації кримінологічної політики; 3) у *правозастосовній діяльності* – реалізація спеціально уповноваженими суб'єктами заходів забезпечення захисту суспільних відносин в сфері трудових прав громадян шляхом встановлення інтеграційних засад кримінологічної політики в межах її взаємозв'язку та взаємодії із суміжними правовими політиками; організація

всебічної взаємодії суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням проти трудових прав громадян; забезпечення виконання пріоритетних напрямів тактичного характеру щодо нейтралізації кримінально протиправної діяльності в сфері виборчих, трудових та інших особистих прав та свобод людини та громадянина.

Список використаної літератури:

1. Василевич В. В. Кримінологічна політика України. монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 434 с.
2. Сидоренко Н.С. Механізм реалізації кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства. *Юридична наука*. 2020. № 8. С. 209-214
3. Словник іншомовних слів / укл.: С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. Київ: Наукова думка, 2000. 680 с.
4. Кропивницький М.О., Альберда Т.Г. Про механізм правового регулювання бюджетного та позабюджетного фінансування соціального забезпечення населення України. *Науковий юридичний журнал*. 2018. № 6. С. 148–154
5. Лепех Л.Л. Спеціальна та юридична ефективність механізму правового регулювання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2020. 19 с.
6. Демків Р.Я. Правове регулювання як юридичне явище: окремі аспекти розуміння. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Випуск 34. Том 1. С. 19–23.
7. Кривицький Ю. Теоретико-методологічні основи розуміння механізму правового регулювання. *Підприємництво, господарство і права*. 2009. № 10. С. 22–25.
8. Губарев С.В. Формування механізму правового регулювання суспільних відносин у підприємстві. *Актуальні питання вітчизняної юриспруденції*. 2017. Спецвипуск. Ч. 1. С. 66–70.

Zhdan M. D. Mechanism for implementing criminology policy on the protection of labor relations in Ukraine

The article considers the mechanism of implementation of criminological policy in the sphere of protection of labor relations in Ukraine. It is noted that within the framework of criminological science, the mechanism of implementation of criminological policy in the sphere of protection of labor relations in Ukraine must be understood as a set of static and dynamic criminological and organizational-legal means and measures aimed at preventing criminally illegal encroachments on social relations, ensuring constitutional rights and freedom of a person and a citizen in terms of the right to normal labor relations, which are carried out by specially authorized subjects of the implementation of criminological policy. It is proved that the criminological policy in the field of protection of labor relations in Ukraine is implemented: 1) in the practical activities of the Ministry of Internal Affairs and the National Police - within the framework of creating a single concept of prevention of criminal offenses against electoral, labor and other personal rights and freedoms of a person and a citizen; 2) in law-making activities; 3) in law enforcement activities. The above aspects form a complex mechanism for the implementation of criminological policy in the sphere of protection of labor relations in Ukraine. It is noted that the mechanism, both in the technical and legal sense, is always

a set of static and dynamic elements that are interconnected with each other, which ensures its smooth, complex functioning. It is summarized that the platform of the state's criminological policy is a number of target programs of various levels of implementation, strategies for preventing criminal illegal activities and other measures and means of local and global influence on socially dangerous activities. It is this that allows the subjects to implement the tasks set in the content of the modern criminological policy of the state, as one of the elements of state administration.

Key words: *labor relations, mechanism, implementation, criminological policy, criminal offense, state.*